

Mirande, berriro

(heriotzaren 25. urteurrenean)

*

JOXE AZURMENDI

*

*m*iranderekin dagoen arazoa hauxe da: zergatik faszinatzen gaitu euskal literaturan inor gutxik bezala, eta zergatik egiten zaigu hala ere oraindik problema inkomodoa?

Haren faszinazioaz, h. d., haren poesia eta prosa zoragarriaz, beste batzuek nik baino hobeto idatzi dute lehena-go (L. M. Mugika, etab.), eta orain ere mahai-inguru haue-tan hobeto hitz egingo dute beste batzuek¹. Mirande probleman geratuko naiz ni. Erraztasunerako, antza oraindik euskal gizartearentzat Mirandek duen problematikotasuna bi puntutara ekarriko dut: haren inmoralitatera eta haren arrazismora. Labur-labur planteatzeko, bada: Mirande, batzuetan esan ohi denez, (1) *etika mailan* inmoral edo in-moralista da, bai pertsonalki eta bai bere obran; (2) *politika mailan*, faxista eta arrazista izan da. (Erljio maila gehitu ahal izango genuke: euskaldunok kristautasuna utzi eta paganismora itzuli behar dugula, uste zuen).

Politikatik hasteko, haren «faxismoaren» anekdotak behin eta berriro entzuten dira. Adibidez, Krutwigek *Jakin-en* (101, 1997, 86) hauxe kontatzen du: Mirande «nazi antijudua zen eta, egun batean, Pariseko ghetтора joan ginelarik, han kantu alemanak, faxisten aldekoak, kantatu zituen». (Naturaltasun handienarekin baieztadai-teke, beraz, Mirande nazia zela). Beste gomitatuari bere

-
- Joxe Azurmendi idazlea *Mirande eta kristautasuna* (1978) eta *Schopenhauer, Nietzsche, Spengler Miranderen pentsamenduan* (1989) liburuen egilea da, besteak beste.

etxean diska naziak entzunarazi omen dizkio, etc. Juduei sinpatiarik ez ziela, ez dago batere dudarik. Baina gogoratuko dut, II. Mundu Gerra naziak porrokatu bukatu deanean, Mirandek oraindik hogeitaz urte ez zuela bete eta, zintzo-zintzo, bere burua kristautzat eta demokratizat zeukala. Beraz, Europako Estatuetan faxismoa eta nazismoa politikoki pasa eta gerokoa da Miranderen «faxismoa», hori zernahi dela ere. Baina, gaian garbi sartzeko, Mirandek euskal abertzale eta eskuindar erradikala da, hori bai: EAJ-PNVren eta demokraziaren kontrarioa, demokrazia kristauarena bereziki; abertzaleen demokratismoa ergelkeriatzat zeukan: harentzat berdin-berdinak ziren Franco eta Frantziako Errepublikak, alegia biak berdinean etsaiak eta nardagarriak euskaldunentzat; Euskadi askatzekotan edozeinekin joatearen aldekoa zen (naziekin eta faxistekin joan behar bazen ere); borroka abertzale armatuaren alde zegoen, ETarik oraindik egon baino lehenago, etab. Hitz batean, euskaldun demo-kristau zintzo burutsuentzat eta orduantxe iraultza gorri-gorrira konbertitzen ari zen gazteria berriarentzat, Mirandek egiaz «faxista» hutsa zirudien.

Bigarren, haren *moralitasun* pertsonalaz ere badira anekdotak edo esamesak (pederasta zela, ez zela, edo putatxeetara joaten omen zela), nire harritasun handirako egunotan berriro entzun direnak gure artean: bere poesia sugestibo bat, halakori idatzitako ez dakit zer gutun zati, etc., izaten dira zurrumurruon oinarri guztia. Aitortu behar dut barru-barrurainoko lotsa sentitzen dudala, hola-koak entzunda. Horretaz guztiaz nik ezer ez dakit, ez dut ezer jakin nahi eta ez zait ezer ere axola. Kontu pertsonal horiek, egia izatekotan, gehienez ere Poliziarentzat eta juezentzat izan litezke intereseak, inorentzat izatekotan, literaturarentzat batere ez. Rimbaud droga trafikoa ibili bazen, horrek ez du ukitu haren poesia, eta Jean Geneten krimenek ez dute zikintzen haren prosa. Cervantes kartzelan egon zen. Baina guk zerikusirik ez dugu pertsona pribatuekin eta beren kontuekin, bakar-bakarrik pertsona eta obra publikoekin baino.

Baina Mirandek *Haur Besoetakoa* eleberria idatzi du - pedofilia istorio bat... Eta, hortik, euskaldun eskandalizatu

batzuek, nobela horren «inmoralkeriak» beraiei eman dien disgustoa nobelistaren pertsonaren gainera traspasatu dute, kuasi-autobiografikoa edo omen dela susmatu edo asmatuz. Uste dut euskal literaturan Mirande izango dela, seguru asko, haren ideien eta kreazioen aurkako amorrua bere autorearen aurka gehiena bihurtu eta pertsonalizatu zaiona. Arestiri baino askoz gehiago, nik uste. Eta beharbada horrek bere posturekin euskal gizarte bat, edo jende bat, zenbateraino eskandalizatu zuen, neurria erakusten du. Nire galdera da: euskal gizarte hark Mirande zipitzik ulertu al zuen, ulertu? Hala eskandalizatu duen nobela hori, ulertu al du? Ezetz esango nuke. (Ulertu izan balu, agian are gehiago eskandalizatuko zuen). Baina gaurko ere galde liteke: hobeto ulertzen ote da gaur? Nire inpresioa da, orain inor eskandalizatu gabe (hori ez da ja estilatzeko), baina «ipuiñean» bakarrik geratzen dela beti ere nobelaren irakurketa, barruan dagoen egiatzko arazora sartu gabe.

(Onar dezagun, beharbada Miranderen barruko planteamendua ez bilatzeko dagoen eragozpen handiena Mirande den artista bera dela —poetaren espresioak, irudiak, sentsibiltatea; prosistaren mintzo gardenak—, axaleko gozoarekin liluratzen gaituena, sirenen kantak bezala).

Goazen, bada, gaira.

Miranderen alde onak eta alde txarrak berezi behar omen ditugu mahai honetan: zer dugu haren kontra eta zer haren alde. Miranderekin gertatzen dena da —nik hartu dudak pentsamenduaren mailan behintzat—, haren aurka hitz egitea oso erraza den bezala, haren alde hitz egitea oso zaila dela. Zaila ez, gauza onik ez daukalako, baizik hauek ez direlako puntualki anekdota batean, ideia edo tesi batzuetan gauzatuta aurkitzen. Ezin litezke puntu zehatz batean —hauke, horixe— situatu. Kasi esan liteke horrela hartuta, superfiziean edo axalean, Miranderen aspektu gehienak edo tesi gehienak azkenean negatiboak direla. Edo gutxienez dudagarriak (paganismoa, etab.). Horregatik da erraza haren puntu beltzak ateratzea. Miranderen «pentsamendu on» bat inon ez dago. Haren pentsamendua beti gaiztoa da. (Horixe da ona eta ederra haren pentsamenduan!). Noizpait esaten nuen (lehen-

go), banan bana hartuta Marxen tesi denak zeudela superatuta, baina Marx bera ezetz. Beharbada gaur Miranderen tesi denak dago arbuiatu eta deitoratu beharra, bana-ka hartuta: baina axaleko zikin horren barruan Mirande bera magikoa da beti ere, zoragarria, argi seduktore bat bezala euskal mundu nahiko margulean. Bakarrik, horretarako, Miranderen kristalezko poesia bekatutsuan eta prosa leun perbertsoan axala baino barruago behar da ikusten ikasi. Eta, konforme ez egon eta, gustatzen.

Inmoralismoa: moralak, hots, norbere erantzukizunak, esentzialki askatasunaren barrutia izan beharko luke. Pertsonaren askatasun intimoenarena. (Gizon-emakumea, izan ere, naturako animalia predeterminatua ez baizik pertsona edo izaki morala kontsideratzen dugun heinean, esentzialki ez da askatasuna besterik: bere burua kreatorik edo egiteko ahalmen «jainkozkoa»). Askatasun horrek bere buruari —kontzientziari— ezartzen dion legea da moralala. Denok onartuko dugu, ordea, justu moralaren kapitulu obediencia absolutuenaren eremua izan dela kristau asko eta askorentzat, guztientzat ez esateko, eta, beraz, masagizarte osoarentzat, XIX eta XX. mendeetan bereziki, konbentzio sozialen infernuak atrapaturiko kultura burgesean. Mirande esklabu-moral horren, h. d., askatasun falta pertsonal eta sozial horren, eta horri publikoan nahitaez jarraitzen zaizkion hipokrisia eta gezur guztien erabat aurka egon da. Mirande inmoralista bada, ez da moralaren kanpotik kokatuz (ohiko moralaren kanpotik bai!), moralaren gainetik baizik: h. d., bakoitzak eraiki, erantzukizunean eta libertatean norberak egin behar duen moralitasunaren izenean. Horrela irakurrita *Haur Besoetakoa* askatasun kantu bat izan daiteke. Isabel konbentzioa da, familiak eta lagunek eta gizarteak zuretzat itxaro duten zoriona, zoriona zuk zeuk hautatu orde. Teresa, neska txikia, konbentzio gaindikoa da, libertatearen eta espirituaren objektua. H. d., Teresa, Isabel, gizona, pertsonak baino lehen ideiak dira *Haur Besoetakoa*-n.

«Bai, baina nobelak pedofiliaren problema planteatzen du», osteratuko zait. «Benetan hori ote da planteatzen duena?», galdetuko nuke nik berrir, ezetz uste bai-

tut. Barnenean ez. Dena dela, egia da Mirandek barneneko bere problema hura —moralaren eta askatasunarena— nobelatzeko, medio horixe aukeratu duela kasu bezala. Eta, kasu bezala behintzat, ezkontzari, familiari, sexualitate arruntari eta zoriontasunaren forma konbentzional guztiei pedofilia kasu bat positiboagoa bezala kontrajartzen diela. Ezin esan genezake hor problemarik ez dagoe-la, eta nik hori ez dut inola ukatu nahi. Badago.

Arrazismoa: baina arrazismoak asko eta diferentek daude historian eta beharbada Miranderena funtsean ez da mendebalearen harrokeria besterik. Izan ere Miranderen arrazismoa nik ez dakit zenbateraino den biologikoa eta, beraz, faxista. Garbi dagoena da, nolabait esateko, espirituala, kulturala dela guztiz gain: historiaren filosofia baten arrazismoa dela. (Horren arabera munduko historia «herrien espiritu» edo kulturen arteko gatazka dialektikoa da). Historiaren filosofia horretan ekialde-mendebale oposizioa da oinarritzkoa, ez arrazaren kontzeptua (Afrika ez da aintzakotzat hartu ere egiten: nonbait ez da inolako «arriskua» kontsideratzen Europarentzat); eta arrazak berak batez ere «espiritua» esanahi du. Gaur berton ere askorentzat mendebalea teknologia eta makinismo mesprezagarria da, razionalismoa, geometriaren espiritua; ekialdea budismoa, Tagore eta Gandhi, poesia exotikoa, barnebiltze mistikoa («esprit de finesse») - gogora Rimbaud-ren «L'Impossible»: «je retournais à l'Orient et à la sagesse première et éternelle», etab. (*Une Saison en Enfer*-en)². Edo, beste batzuentzat, mendebalea harro-harro progresoa eta demokrazia, tolerantzia da; gainerako munduak nahi badu eta ez badu mendebaleari jarraitu beharko dio... Esan nahi dut: orain inor ez omen gara faxistak, baina oposizio horrek oso bizia jarraitzen du oraindik gure kulturari. Ikusmolde honen gora-beherak eta istorioak asko dira, aipatzen hasiz gero. Ez da Miranderena bakarrik. Baroja, Salaverría, etab., autore euskotarrak (ik. «Nietzscheren itzal argia», in: *Baloreak gizartean*, UEU 1989), asmo ezberdinekin izan bada ere: batzuk «espiritu erromatarra» ospatzeko (Mussoliniren autu-mautu kuttuna, gero falangistena), besteak kristautasunari muzin egiteko, eskema horretaz

baliatu dira gerra aurrean. Gogora gerraostean Krutwigen poesia budista, Txillardegiren adierazpenak *Huntaz eta Hartaz-en*, eta Koldo Mitxelenak Asiazaleon aurka egin zuen Europaren defentsa. Eskolan guk Francok horda boltxebiki asiaticoen aurka zibilizazio mendebaldarra defendatu zuela ikasten genuen. Oraintxe bertan giza eskubideak eta demokrazia mendebaldarra defendatzen du USAk Irak-en aurka, edo Fidel Castroren aurka; Frantziako eskolatan kultura mendebaldarra defendatzen da —orain «printzipio errepublikanoak» gehiago esaten bada ere— fundamentalismo islamiko, h. d., asiatico edo afrikanoaren aurka, etab. XIX. mendeko inperialismoaz gero ekialde-mendebale oposizioa oso zabalduta dago, hortaz, orain ekialdeko eta mendebaleko espiritu diferenteak, edo kulturak, gehiago esaten bada ere, eta lehenago ekialdeko eta mendebaleko arrazak, batere lotsarik gabe. Ez daukat zertan esanik, gero praxian oposizio horren erabilera ezberdina egingo dutela Mirandek eta Txillardegik, esaterako, edo beste askok. Spengler-ek giza historiaren morfologia famatu bat egin zuen eta han, ekialdea eta mendebalea kontrajartzen dituenean, Errusia ez da mendebalean sartzen (guk askotan entzun behar izan genuen bezala propaganda frankistan); baina Spengler-entzat Espainia ere ez da mendebalea. Eskema polita da Spengler-en hori abertzale ironiko batentzat: Euskal Herria mendebale bikainaren parte egiten duen herria da: bere muga historikoa he mentxe Ebro ibaian duen mendebale horretako herri zahar jatorra; Espainia mendebaletik kanpo geratzen da, beste kontinente kultural bat da, beste espiritu bat («Afrika Ebron hasten da»)... Beraz, Miranderen arrazismoak —asiaticoen eta afrikanoen mesprezuak— ez dauka zerikusirik jeneralean ulertu ohi dugun arrazismoarekin: h. d., odolaren edo euskal deitura edo abizen garbien kontu «bulgareekin». (Miranderentzat euskal *herri* bat bai, badago; euskal *arrazarik* ez). Hain zuzen EAJ-PNV-ko demokratik iruditzen zitzaizkion benetan arrazistak Miranderi.

Mirandek ez zituen maite juduak, eta euskaltzale eta abertzaleekin istilu mingarriak izan zituen bere antisemitismoagatik. Antisemitismoak ere diferenteak daude or-

dea. Miranderen kasuan esan genezake haren antisemitismoaren arrazoa izan dela, espiritu judua idorra, dogmatikoa, nuntzen dohain gabekoa ikusten zuela: hain zuzen espiritu mendebaldar jatorraren, eta beraz euskal espirituaren arras kontrakoa. Espiritu europarra eta espiritu semita elkarren ukoa dira. Beraz, elkartezinak dira. Gero, judaismoaren espresioa den kristautasuna Europan zabal-tzeaz, eta mendebaleko gizartean irabazi duten eragin ekonomiko eta finantzari handiaz, gero kulturalaz, antzinako espiritu europar jator hura juduek beren espiritu ziz-trinarekin zeharo lardaskatzen omen baitute (herrien «espirituen» arteko borrokak jarraitzen du!)... Nondik dauka Mirandek balioespen hori? Espiritu semitaren karakterizazio hau, espiritu europarrari kontrajarriz, Renan-ek egin du, Frantzia zabalkunde handiko estudio batean. Terminoetan ere hain berdin-berdina gainera, Mirandek hura espreski aipatu egiten duela, susmoa baitut³. Hortaz, Miranderen antisemitismo eta arrazismoa ez litzateke Renana baino handiagoa izango. Renan hori, alabaina, aber-tzale erromantiko eta arrazistak omen garenoi behin eta berriro gogoratu ohi digutenez, nazio kontzeptu moderno, liberal, demokratikoaren maisua da...

Nik ez dut Renan defendatzen eta ez dut Mirande defendatuko. (Biok profesatzen duten historiaren filosofia gutxien-gutxiena). Hauxe bakarrik: zer esaten da, Mirande arrazista dela esanda? Doi-doi zer da, Miranderen arrazismoa eta inmoralismoa kondenatuz, kondenatzen dena? Niretzat hori litzateke funtsezko galdera. Edo, beharbada, galdera elementalagoak: Nola da guretzat Renan demokraziaren maisu bat eta Mirande faxista? Zein da benetan horren barruko sentidoa, euskaldun zintzo kristau eta euskaldun zintzo demokratentzat Mirande halako problema bada beti bere inmoralismo eta arrazismoagatik, eta Baroja ohoragarri hori batere problemarik ez, inmoralismo eta arrazismo askoz gordinagoekin? Nola gertatzen da gure gizartean Mirande kondenatu beharra dagoela, eta Ernst Jünger doktore *honoris causa* izendatzen da Euskal Herriko Unibertsitatean? Eta Nietzsche, eta Heidegger, etab., post edo supermoderno guztien orakulu dibinoak

izatea oraintxe Espainian hala Frantzian, eta Mirandek infernura kondenatuta behar egotea beti? Hemen badago Miranderena baino gehiago gurea den problemaren bat.

Problema ez da Mirande (ez da Nietzsche, ez da Heidegger). Modernitatea nola irakurri nahi dugun, historia horretan non posizionatu nahi dugun, hori da gure arazoa. Batzuk, izan ere, Arana Goirik antzinateko euskal historia bezala irakurri nahi dizute, Aranaz trufatuz, berak ideia modernoaren historia. Hori, ordea, ez da on-on idiliko eta gaizto infernalen istorio manikeo bat izan.

Jeneralean, historiaz ari garenean, eskema nahiko sinple, baina garbi eta seguru batekin operatu ohi dugu: eskuina eta ezkerre daude, hura negatiboa eta hau positiboa. Ezkerrak, esan ohi dugu, mundua aldatu nahi du: modernitatea arrazoimenaren eta progresoaren historia bezala irakurtzen du; eta etorkizunari buruz, iraganaz bezain baikorra da. Eskuinak, aldiz, mundu zaharrari eutsi nahi lioke, are Erregimen Zaharrera itzuli: iraganaz ezkorrago eta etorkizunaz ere beldurriago, modernitatearen (zientzia modernoaren, filosofia razionalista kritikoaren) irakurketa hagitz ilunagoa egiten du.

Arrazoimenaren eta progresoaren historia omen den bilakaera moderno hori, eta horren inkarnaziotzat hartzen den mendebalearena, desarrazoiaren, herri txikien txiki-zioaren, gizatasunaren zanpaketa eta naturaren bortxaketaren historia bezala agertarazi dute XX. mendeko esperimentzietan: Auschwitzera ekarri duen logikaren aroa. Beraz, historia horren jarauntsia ere auzitan jarri beharko dugu honez gero. Eta, aurren-aurrenik, eskuin-ezkerren eskema sinple hura ipini beharko dugu zalantzan, historia eta, beraz, geu ulertzeko. Aski ezaguna da I. Mundu Gerra ostean, Europa suntsituko hondarren gainean hasi den modernia- ren gogoeta kritikoan, mendebaleko metafisika kritikatzeko duen eskuineko Heidegger-ek eta Ilustrazioaren dialektika salatzen duen ezkerreko Frankfurteko Eskolak (Horkheimer, Adorno) eta metafisika mendebaldarra —esentzialista— nahiz razionalismo ilustratua arbuiatzen dituen ezker- rragoko existentzialismoak (Sartre), are pertsonalismo kris- tauak berak, nahikoa bat egin dutela puntu horretan, «ra-

zionalitatearen» aurka askatasunaren defentsan. Nolabait, «irrazionalismoaren» garaipena da, oso razionala. Antzeko erreakzio bat izan da, zalantza gabe, «faxismo kulturala» deituko nukeen batera eraman duena hainbat literato paregabe: Jünger Alemanian, Marinetti Italian, L.-F. Céline Frantzian, Ezra Pound literatura anglo-amerikanoan, etab. Eta Mirande bere momentuan giro horretakoxea da lorea Parisen, era horretantxe berak bilduko duen pentsamendua, ez arrazoimenaren edo oro har mendebalearen historia «unibertsalari», zuzen-zuzenki Euskal Herri derrotatuari eta euskal historia «txikiaren» birgogoetari begiratzen badio ere. Mirande «kontserbakor iraultzailea» da.

Non dago, beraz, Miranderen egiazko arazoa? Haren historiaren filosofian, nik uste.

Honeraino helduta, uste dut berezte komeniko dela: gauzak ez dira berdin ematen politikan eta ideietan, ekin-tzan eta pentsamenduan. Politika eta historiaren filosofia ez da gauza bera. Politikan bi edo hiru talderen artean geratzen da pertsona bati aukeratzeko eskaintzen zaiona bere inguruan. Hor eskuina ala ezkerra, Francoren alde ala kontra, etab., errealak izan litezke. Intelektualki, ordea, gauzak askoz konplexuagoak dira mila aldiz. Eta, horregatik, politikoki nazien aldeko hautua egin zuen Heidegger bat, ezkerrek aprobatxatu dute gehiena eta ongiena filosofikoki. Hertsatzen gaituen egungo kultura, gizartea, morala, metafisika irauli eta mundu berri bat eraiki nahi badugu, seguruenik aitortu beharrekoa da, gainditu beharreko mundu zahar horren kritika zorrotzago eta gogorragoa egin dutela eskuindar kritikoek, horrekin beti erdi-kontenporizatu nahi izan duten ezkertiarrek baino. Esan nahi dut, eskuin-ezker dikotomiak eremu honetan ez duela funtzionatzen. Zer nahi dugun, beharbada ez; baina zer nahi ez dugun, arbuiatu nahi dugun munduaren kritikan, horren barruko ustelaren erakusketan, maisu handienak izan ditugu - beharbada gutxiago maite zutelakoxe modernitate hori eta kupidagabeago kritika zezaketelako.

Beraz, kristautasunaren lekuan kultu paganoak eta kristau-demokraziaren lekuan borroka armatua, ezkontza konbentzionala baino hobe pedofilia, etab., Miranderen

obran topa daitezkeen «proposapen» konkretuak, politikoak batik bat —eta orain ez diot jaramon egin nahi horiek zinezkoak ala probokazioak diren— agian ez dugu bat bakarra ontzat eman ahal izango: alegia, «zer nahi dugun», uste dut bestelako asmoak ditugula, eta gutako asko behintzat zordunago garela hein honetan ezkerraren tradizioko ideiei, «guduzaldun» nietzsche-mirandetarraren fantasma baino⁴. Hemen bai, eskuina eta ezkerra uste dut azkenean elkartezinak direla, helburu eta balio politiko-moraletan. Ezkerra «kristaua» da. Gizaki guztien berdintasunean eta askatasunean sinesten du, askatasun eta berdintasun horien alde borrokatzen du, bi horiek bakarrik sostenga dezaketelako anaitasuna. Mirande ez dugu maisutzat politikan... Baina ez da izan inoiz! Inor ez du politikan jarraitun izan! Inork ez du sekula goraipatu! Aipatu ere! Zer problema klase da hori orduan? (Fantasma batena: gure beldurren fantasma batena).

Mintzen eta samintzen gaituen Euskal Herrian, beharbada beldurra ematen du Miranderen «uko erabatekoak». Historia osoa hankaz gora jarri, gizarteko harremanak eta bizitza arautzen zuten morala pikutara bidali, asaben tradizio santu eta «ohitura garbiak» eskarniatu, erlijioa zapuztu, demokrazia, sozialismoa, dena ukatzen bada, euskal errealtatean zer geratzen da? Ezer ez! Hortxe baitago Mirande ulertzeko gakoa! Erabateko ukoa ez da erabateko baiespenaren beste aldea baizik. Euskal Herriaren baiespen absolutuarena. Hain erradikalki maite den Euskal Herriari —Euskal Herri kristau, baketsu, demokratiko, «zintzo», jasanezinari— erradikalki alternatiba diferente, zeharo bestelako baten proposapena: ez kristaua, ez demokratikoa, etab. Esan baitugu, seguruena proposapen horiek gaur egun ez direla interesantegiak. Mirandek nahi duena ez da 50. urteetan noragabe geratu den abertzaletasun demo-kristauari alternatiba bat aurkitu (geroxeago sortuko den ETAk nahiko duen bezala). Mirandek funtsean gure historian azkeneko bi mila urteak ezabatzea eta berriro erro-erroetatik hastera proposatzen du. Lan zaila derigor. Azkenean beharbada, onartezina baino gehiago, imposiblea. Baina bere proposapenekin ispiluan erakusten

digun anti-historia, anti-moral, anti-Euskal Herriarekin hitz batean, Mirandek, utopia negatibo baten antzera, egungo gure Euskal Herriaren onartezintasuna erakusten digu garbi-garbi (gure kultura kristau, abertzaletasun, demokratismo «zintzoen» miseria): arras bestelako Euskal Herri baten alternatiba pentsatzeko premiaren ispilua. Mirandek Euskal Herria jasan ezin izateraino maite izan du. Baina interesantea ez dira bere sentimentu pertsonalak, baizik horiekin egin duena: euskaldunen historia eta errealitatea osoki birpentsatzeko eta errotik eraldatzeko proiektua. Horretarako funtsean, bere inguruan besterik aurkitu ez eta, «iraultza kontserbakorraren» tresneria intelektual dudagarriaz baliatu bada ere... ¶

1. «Jon Mirande orhoituz» egitasmoaren barruan 1997ko azaroaren 11n Donostiako Koldo Mitxelena Kulturunean egindako mahai-inguruan aurkeztu nuen lan hau.
2. Ekialdeari polo positiboari negatiboa bezala kontrajartzen zaio mendebalea («les marais occidentaux!»), eta mendebalea berdin modernia da: arrazoimena, zientzia, etab., hemen zentzu negatiboa duena. «Pourquoi un monde moderne, si de pareils poisons s'inventent!». Poetak berriro ekialde/antzinategarria («la patrie primitive») itzuli nahi luke, h. d., orainaldi zikinari uko egin. «Voici que mon esprit veut absolument se charger de tous les développements cruels qu'a subis l'esprit depuis la fin de l'Orient». - Rimbaud-ren testu horretan bertan ohargarria da arraza gora eta behearen edo noble eta makurren gaia orobat, gai hau (literatura frantsesean ere, ez alemanean bakarrik!) hain bitxia ez dela oharatzeko. «J'ai des mes ancêtres gaulois l'oeil bleu blanc, la cervelle étroite, et la maladresse dans la lutte». Galiarrak —«les écorcheurs de bêtes, les brûleurs d'herbes les plus ineptes de leur temps»—, historian bi aldiz menperatuak (erromatarrek aurrena eta germaniarrek gero), arraza makur ustela dira. «Il m'est bien évident que j'ai toujours été race inférieure», aitortzen du berak. «Je suis de race inférieure de toute éternité». Gero, modernia (hau da, zientzia, demokrazia, - eta nazioa!) arraza behearen garaipenarekin berdinduta dator. Historiaren dekadentzian arraza nobleak purtzildurik daude: gaur egun «la race inférieure a tout couvert - «le peuple, comme on dit, la raison, la nation et la science». Mirandereren pentsamenduan ikusten diren topikoak denak.
3. Renanen arabera arraza semita, pentsaera monoteistaren asmatzailea munduan, intelektualki bere mentalitate sinple eta baterakoigatik nabarmentzen bide da, moralki une berean berexdura edo ñabarduraren, nuntzen, sentimentu faltagatik eta intolerantzia espirituagatik. Haren begiz begi arraza indoeuroparra dago, espiritu zabalekoa eta sentikorra, ideia filosofikoen eta zientifikoen ekoizlea. Honen aldean arraza semita gutxiagoa da naturaz beraz («représente réellement une combinaison inférieure de la nature humaine»).
4. Aitortu behar dut pertsonalki Mirandereren pentsamendu politikoa, oro har behintzat, sekula ez zaidala iruditu «pentsamendutzat» eta «politikotzat» oso seriotan hartzekoa. Txinparta ezusteko eta harrigarri batzuk gora-behera —nik literariagotzat ulertuko nituzkeenak—, kaotikoa eta inkoherenteegia da, funtsean, sistematikoki ulertu nahi denean. Adibidez: kristautasunak Euskal Herria endekatu egin omen du, lehenago euskalduna burgoi, etab., baitzen, juduen pogromak egiteko edo auzoko herrien aurka gerra egin eta erresuma handitzeko gauza: baina bai pogrom haiek egin zituen herria eta bai konkista-gerra ausartak egiten omen zituen errege nafar aipatua, oso-oso kristauak dira! Alegia, antzinako euskaldun

burgoi jator haren beste adibiderik ez du Mirandek arras kristau batzuk, eta are kristau fanatikoak, areago pogrom hura dirudienez probokatu zuen fraide frantziskotar bat baino! (Miranderen euskaldun «jentila» historikoki entelekia hutsa da zalantza gabe - baina horrek ez du esanahi beste adiera batzuetan ez dela erreferentzia biziki interesantea!). Beste adibide bat: Mirande euskal abertzale edo nazionalista da eta arrazista da, bere pentsamenduko maisutzat noizpait Gobineau espreski aipatzen duena. Baina, a) gero, harentzat euskal arrazarik ez dago, egon; b) Gobineau irakurri duen edozeinek daki arrazismoa eta nazionalismoa elkartezinak direla, ura eta sua bezain esentzialki elkartezinak. (Orain azaltzerik ez daukagu hori zergatik). Horregatik Gobineaturen ustez herri germaniko aristokratikoak sekula ez dira izan nazionalistak. Nazionalismoa Gobineaturen esanean judu-kristau dekadenteen kontua da, «munstrokeria kanaandar» hutsa. c) Eta zer da Miranderen «europar arrazaren» kontzeptua? Euskaldunak eta euskal historia «salbatzeko» amarru txiki bat iruditzen zait funtsean: Gobineau, Nietzsche, Chamberlain eta konpainiaren arraza kontzeptuarekin (eta arrazismoarekin) arras elkartezina da edonola ere. Horien esanean Europan ez dago arraza bat, baizik arraza burgoi nagusi bat (germaniarra) alde batetik eta arraza kaskal batzuk azpiratuak bestetik, arraza zirtzil esklabo izateko horien artean sartzen baita euskal arraza. Hain zuzen euskaldunoi buruzko Chamberlainen pasarteak ez dira batere gozoak, aipatuak ditut beste ereti batean: ik. «Euskadi-Alemania bion literaturan eta filosofian», in: TUÑON DE LARA, M., *Gernika: 50 años después (1937-1987). Nacionalismo, República, Guerra Civil*, UPV 1987, 282 eta 284-286. Mirandek, lotsa honi eskapatzeko, «europar» guztien arraza bakarra asma dezake, Spengleren europar arimaren antzera (non ipiniko lituzke berak Europaren mugak, espazioan eta denboran?) eta europar guztiok arraza burgoi bakarra bihurtu, ez-europarrak arraza eskasagoak: bakarrik horrela, edo historia esplikatzeko giltzarik gabe (arrazza nagusi eta apalen arteko borroka), eta agian historiarik ere gabe, geratzen da; edo filosofia aldatzen du. Baina Mirandek ez du hori inon egiten. Eta abar, hau ez baita gehiago luzatzeko tokia. Miranderen pentsamendu politikoa, hortaz, literato eta artista batena bakarrik da niretzat pentsamendu politikoa. Zartako eta zirtako batzuk airean. Une hartako euskaldunak eskandalizatzeko nabarmentzioak. Birgogoeta batera obligatzeko «antitesiak», tesiak baino gehiago. Hein horretan positiboak. Euskal Herritik urrun eta Parisen zulo batean bere desesperazioa bizi zuen jeinu bakartu eta angustiatu baten garraisi mindua, sugestiboa eta kitzikagarria bai, egiaz hausnarketa teorikoa ez. Mirande, positiboki hartzekotan, den bezala hartu behar da (bere obraren arabera hartu behar da alegia): artista eta poeta abertzale bat, kulturalki antimoderno, politikoki utopikoa (ezorduko eta ezlekukoa).